

HASAN-I BASRÎ

Tâbiînin ve bu devirdeki evliyânın en büyüklerinden. İsmi, Hasan bin Ebi'l-Hasan Yesâr'dır.

Künyesi Ebû Muhammed ve Ebû Saîd'dir. Aslen Basralı olduğu için Basrî ismiyle meşhûr

olmuştur. Babasının ismi, Firûz, Yesâr veya Câfer'dir. Annesininki ise, Hayre'dir. 641 (H.21)

senesinde Medîne-i münevverede doğdu. 728 (H.110) senesinde Basra'da vefât etti.Kabri

Basra'da Sâlihiyye adı verilen yerde olup sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

Hasan-ı Basrî hazretlerinin babası Basralıydı. Müslüman olmadan önce Firûz ve Yesâr

isimleriyle anılıyordu. Müslüman olunca Câfer ismini aldı. İslâm ordularının gittiği Meysân

fethi sırasında esir düştü. Eshâb-ı kirâmdan Zeyd bin Sâbit el-Ensârî'nin kölesi oldu. Annesi

Hayre Hâtun ise Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) hanımlarından Ümmü

Seleme'nin (radiyallahü anhâ) câriyesi, hizmetçisiydi. Bu ikisi müslüman olmadan evlendiler.

Hazret-i Ömer'in halîfeliği sırasında 641 (H.21) senesinde bu evlilikten Hasan-ı Basrî

dünyâya geldi. Doğduğunda teberrüken ad koymak üzere hazret-i Ömer'e götürdüler.

Hazret-i Ömer onun güzel yüzünü görünce; "Adı Hasan (güzel) olsun." buyurdu. Böylece

Hasan adı verildi.

Hâlen müslüman olmamış olan bu âile, Medîne'deVâdi'l-Kurâ denilen yerde oturuyordu.

Annesi Hayre, Ümmü Seleme'nin (radiyallahü anhâ) evine gidip geliyor, onun hizmetini

görüyordu. Küçük Hasan-ı Basrî'yi de berâberinde götürüyordu. Annesi Ümmü Seleme'nin

bir ihtiyâcını görmek için dışarı çıktığında henüz bebek olan Hasan-ı Basrî ağlıyor, hazret-i

Ümmü Seleme de onu şefkat dolu kollarına alarak bağına basıyor ve hattâ onu emzirdiği

oluyordu. Hazret-i Ümmü Seleme; "Yâ Rabbî! Sen bu çocuğu âleme imâm ve Âdemoğullarına uyulacak kimse kıl. Halk ona uysun, onun gittiği hak yolunu tutsun." diye

duâ buyurdu. Hazret-i Ümmü Seleme ihtiyar olduğu halde bu mübârek çocuk sebebiyle

Allahü teâlâ onu emzirmesi için süt ihsân etmişti. Hasan-ı Basrî'nin bütün hayâtı boyunca,

fikrî yapısına ve yaşayışına tesir ederek mutluluğunu hazırlayacak olayların başta geleni

belki de budur. Ondaki hikmet ve fesâhatin sırrını bu hâdiseye bağlayanlar vardır.

Zamanla anne ve babası müslüman oldular ve kölelikten âzâd edildiler. Böylece huzurlu ve

mutlu bir âilenin çocuğu olan Hasan-ı Basrî'nin çocukluğu Medîne-i münevverede geçti. Bu sebepleArapçayı en iyi şekilde öğrendi. Hazret-i Ümmü Seleme'nin evine annesiyle birlikte gidip gelen Hasan-ı Basrî, İslâm ahlâkıyla yetişti. Çocuk yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. İlk gençlik yılları Hazret-i Osman'ın halîfeliği sırasında Halîfenin Mescid-i Nebîde irâd ettiği bir hutbeyi dinledi.Hazret-i Osman'ın sohbetlerinde bulunup istifâde etti. Bu yüce halîfenin âsiler tarafından şehîd edilmesine şâhid oldu. Hasan-ı Basrî bu sırada on dört-on beş yaşlarındaydı. Medîne-i münevverede bulunduğu sırada Eshâb-ı kirâmın ileri gelenlerini görüp onların sohbetlerinde bulundu. Yetmiş tânesi Bedir Harbine katılmış olan yüz otuz civârında Sahâbe-i kirâmdan (radıyallahü anhüm) ilim ve feyz alıp, hadîs-i şerîf dinledi. Zâhirî ilimlerde yüksek derecelere yükseldi. Hasan-ı Basrî on beş, on altı yaşlarındayken âilesiyle birlikte Medîne-i münevvereden ayrılarak zamânın önemli ilim merkezlerinden olan Basra'ya gitti. Babasının memleketi olan Basra'ya yerleştikten sonra Abdullah bin Abbâs, Enes bin Mâlik, Abdurrahmân binSemûre, Semûre bin Cündeb, İyâd bin Himâr, Ma'kıl bin Yesâr ve Esved bin Serî radıyallahü anhüm gibi sahâbilerin ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulundu. Hadîs, tefsîr, fıkıh ilimlerinde yüksek ilim sâhibi oldu. Bundan sonra Abdurrahmân ibniSemûre komutasındaki orduyla Sicistan'a giden Hasan-ı Basrî rahmetullahi aleyh, ilmî çalışmalarının yanında fetih ordularına da katıldı. Yine İbn-i Ziyâd, Horasan'a vâli olunca onunla birlikte Horasan'a gitti. On sene kadar süren faâliyetleri sırasında birçok sahâbî ile görüştü. Onlardan ilim öğrendi ve rivâyetlerde bulundu. Daha sonra Basra'ya dönüp orada bulunan sahâbîlerden ve Tâbiînin büyüklerinden ders almaya devâm etti. BöyleceEshâb-ı kirâmın Peygamberimizden naklen bildirdiği îtikâd, îmân, zâhir ilimlerini iyice öğrendi ve yetişti. Hasan-ı Basrî hazretleri tasavvuf yoluna girmeden önce inci ticâreti ile meşgûl oldu. Bu yüzden Hasan-ı Lü'lûî diye anıldı. Ticâret için çeşitli yerlere gidiyordu. Ticâretle uğraşıp zengin olmuştu. Bir defâsında yine ticâret için Rum diyârına (Anadolu'ya) gitmek üzere yola çıktı. Uzun ve meşakkatli yolculuktan sonra Kayseriye şehrine ulaştı. Vardıkları şehrin kapısında o diyârın hükümdârına kıymetli hediyeler vererek ticâret izni almak

âdetti.

Hazırladıkları hediye için hükümdâra takdim etmesi için vezire götürdüler. Vezir; "Bugün bir

tören var, yarın takdim edelim." dedi.

Hasan-ı Basrî o gece vezirin konağında misâfir kaldı. Sabah olunca vezire kendilerinin de

yapılacak törenleri takib etmek istediklerini bildirdi. Vezir kabûl etti. Vezirle birlikte tören

yerine geldiler. Gördükleri manzara şöyleydi: Büyük bir meydanın ortasında süslü bir çadır

kurulmuştu. Çadır saf ipek ve ibrişimden, direkleri ise gümüş ve altındandı.

Çadırın önünde

parlak yumuşak şilteler, divanlar kurulmuştu. Bu şilteler iyi cins atlastan ve çeşitli

memleketlerden getirilmiş nâdide ve eşi bulunmayan kumaşlardan yapılmıştı.

Çadırın içinde

ise bir tâbut bulunuyordu. Hükümdârın ülkesinin ileri gelenleri, esnaf, çiftçi ve sanatkârları

neleri varsa bütün malzemeleri ve âletleriyle meydanda hazırlanmışlardı.

Askerler ise alaylar

hâlinde meydanın ortasındaki süslü çadırın etrâfında toplanmışlardı. Askerler belli bir makam

üzerine nâralar attılar, meydanın bir yönüne doğru çekilip gittiler. Arkasından ülkenin ileri

gelenleri, çiftçiler ve ticâret erbâbı kimseler çadırın etrâfında dönüp bağıştılar.

Sonra onlar

da bir yöne çekilip gittiler. Arkasından o şehrin diğer insanları, atları üzerinde, mücevherlerle

süslü civan yiğitler, feylosoflar, müneccimler, hâkimler, doktorlar ellerinde mesleklerinin

işâreti olan âletlerle çadırın etrafında çeşitli nâmelerle dönüp gittiler. Sonra vezir ve Kayser

(hükümdâr) ve onların yakın has adamları meydanın ortasına doğru

ilerleyerek ortada kurulu

süslü çadıra girdiler. Orada gerekli vazîfeler yapıldıktan sonra herkes evine döndü. Hasan-ı

Basrî de vezirle birlikte vezirin evine döndü ve yapılan tören ile ilgili bilgi

sordu. Vezir dedi

ki: "Çadırın ortasındaki duran tâbut Rum Kayserinin oğlunun tâbutudur. O genç, son derece

güzellik sâhibi, kuvvetli ve heybetli idi. Bütün fenlerde ve ilimlerde bilmediği bir husus

yoktu. Silâhşörlükte arkasını yere getiren bir er çıkmamıştı. Gökten gelen bir âfet ile kazâya

uğradı. Kendisine verilen bütün ilaçlar ve devâlar şifâ vermedi ve öldü. İşte her yıl bu günde

o genci anmak için gördüğün bu törenler düzenlenir. Herkes onun tabutunun bulunduğu

çadırın yanına varır "Herbimiz senin uğruna canımızı fedâya hazırız, ama ne yazık ki

elimizden bir şey gelmiyor. Bütün servetlerimizi, güzelliklerimizi, ilim ve

hünerlerimizi
emrine tahsis ettik, ama dünyâ kurulalı beri insanlar zengin fakir ölümden
kurtulmaya
muvaffak olamamışlardır." derler. Vezir devâm ederek; "Ey tüccarbaşı! İşte bu
mânâyı
anlamak için Kayser ve diğer devlet erkânı ve hükümdârın yakınları çadıra
girip cenâzeyi
kucaklayarak tesellî bulmaya çalışırlar. Ellerinden bir şey gelmediğini ve
âcizliklerini
anlayarak dağılırlar." dedi.
Bu hâdise Hasan-ı Basrî'ye çok tesir etti. Zâten dünyâ malının makam ve
güzelliklerinin
geçici olduğunu bilen Hasan-ı Basrî hazretleri bu hakîkati yakînen kavradı ve
ticâreti bırakıp
tamâmen âhirete yöneldi. Dönüşünde, şehre girer girmez elindeki malların
hepsini fakirlere
ve ihtiyaç sâhiplerine dağıttı. Basra Hâkimi olan Muhsin Ali'den el alarak
tasavvuf yoluna
yöneldi. Tasavvuf yolunda kısa zamanda ilerleyip mânevî derecelere yükseldi.
Hiçbir zaman
halktan bir şey kabûl etmedi. Ancak hocası Muhsin Ali'nin izni ile vâz edip,
talebelerini
yetiştirdi.
Hazret-i Ali, halîfeliği sırasında şehir şehir dolaşıp, halkını bizzat ziyâret edip
dertlerini
dinlemeyi kendisine âdet edinmişti. Nerede bir şeyh veya vâiz görse veya
duysa, giderek onu
dinler, doğru yoldan ayrılanları edeplendirir, doğru olanları takdir ederdi. Bu
şekilde
gezerken yolu Basra'ya düştü. Devesinden inip orada üç gün kaldı. Şehri
baştan başa gezerken
bir mecliste Hasan-ı Basrî'nin vâz ettiğini gördü. Hemen meclisine dâhil olup
vâzını dinledi
ve beğendi. Sonra ona; "Ey Hasan! Zamanın hâdiselerini anlatan biri misin?
Yoksa hakîkî
gerçeği öğretmek isteyen bir kişi misin?" diye sordu. Hasan-ı Basrî; "Resûl-i
ekremden bize
ne ilim geldi ise onu yaymaya çalışıyoruz. Haberini doğru bulduğum ilmi halka
söylemekten
çekinmiyorum." dedi. Hazret-i Ali tebessüm ederek ona yöneldi ve tebrik etti.
Daha sonra
meclisten dışarı çıktı. Hasan-ı Basrî hazretleri onun hazret-i Ali olduğunu
anlayıp hemen
kürsüden indi, eteğinden tutup mübârek ayaklarına yüzünü gözünü sürüp
öptü. Sonra hazret-i
Ali'den zikir telkini istedi. Bâbü't-Taşt denilen yerde bulunuyorlardı. Hazret-i Ali
tasavvuf ile
ilgili gizli sırları Hasan-ı Basrî'ye burada anlattı.
Sonra Hasan-ı Basrî ona bîat etti. Hazret-i Ali ona icâzet vererek zikir telkiniyle
ve insanlara
İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmakla vazîfelendirdi. Sonra tarîkattaki ilk

Hilâfetnâme'yi yazıp Hasan-ı Basrî'ye verdi. Tarîkat ehli arasında usûl olan "İzinnâme, icâzetnâme" denilen yazılı kâğıt verme usûlü hazret-i Ali'den kaldı. Hasan-ı Basrî hazretleri kavuştuğu bu mânevî iltifât ve derecelerin verdiği zevkle kırk gün bir şey yiyip içmedi. Sonra irşâd seccâdesine oturup, insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmaya devâm etti. İlimde, rivâyetlerine en çok başvurulan âlimlerden ve fazîlet sâhibi yüksek velîlerden oldu. İlim aldığı kaynağın sağlamlığı ve asr-ı saâdete yakınlığı sebebiyle ilimde çok yüksek seviyeye ulaştıktan sonra fetvâ vermeye ve talebe yetiştirmeye başladı. İlimdeki şöhreti, ahlâkı, ders vermekteki üstünlüğü her tarafa yayıldı. Derslerine ve vâzlarına pekçok insan toplanırdı. Hattâ evi, sohbetinden istifâde etmek için gelenlerle dolup taşardı. İlim ve fazîletlerinden istifâde ettiği Eshâb-ı kirâm ile kendi içinde bulunduğu nesli kıyas ederek:

"Siz onları görseydiniz mecnûn (deli) zannederdiniz. Onlar sizin iyilerinizi görseler; "Bunlar iyilik ve hayırdan nasipsiz kimselerdir.", kötülerinizi görseler; "Bunlar da müslüman mı?" derlerdi." buyurdu.

Allahü teâlânın rızâsına kavuşmanın yanında, dünyâ ve dünyâdakilerin tamâmen boş olduğunu anlayan Hasan-ı Basrî hazretleri, elinde bulunanları fakir ve ihtiyaç sâhiplerine tasadduk etti. Tamâmen ilim ve ibâdetle meşgûl oldu. Dünyâdan yüz çevirip zâhid bir hayat yaşamaya devâm etti.

Hasan-ı Basrî hazretleri, zamânının halîfesi Ömer bin Abdülazîz'e yazdığı mektupta da dünyânın boş olduğunu şöyle anlattı:

"Şüphesiz ki dünyâ, geçip gidilecek bir konaktır. Ebedî kalacak yer değildir. Dünyâda zenginlik ona dalmamaktır. Üzerinde yaşayanlar her an birer birer ölmektedir. Onu üstün tutan zillete, toplayan fakirliğe düşer. Dünyâ zehir gibidir. Onu bilmeyen yer, o da onu helâk eder (öldürür). Dünyâda, yaralı olup da yarasını tedâvî ile uğraşan kimse gibi ol. Yaralı kimse yarasının azmasından korkarak perhiz yapar, daha şiddetli acıya düşmemek için çektiği acıya sabreder. Tuzakları süsler altında gizlenmiş olan şu gaflet dünyâsından sakın. Ona dalma!

Bitmeyen arzularla gönüller çeken sözlerle süslenmiş, nicelerini aldatıp, kendine meftun etmiştir. Süslenmiş gelin gibidir. Gözler ona bakmakta, kalbler ona hayran, nefslere ona âşık,

o ise âşıklerini helâk ediyor. Yaşayanlar ölenlerden, sonrakiler öncekilerden ibret almıyor.

Ârif olanlar bile bu hususta dalgındır. Ona düşkün olan, ondan dünyâlık elde eder. Fakat aşırı

giden aldanır, âhirete gideceğini, dönüşünü unuttur. Kalbi dünyâyâ dalar ve ayağı kayar.

Sonra da büyük bir pişmanlığa ve derin bir hasrete düşer.

Dünyâyâ düşkün kimse, murâdına kavuşamaz. Bir gün olsun rahat nefes alamaz. Her gün,

ayrı bir düşünce, keder getirir. Derken dünyâyâ o kadar dalar, ömür biter de ecel bir gün onu

yakalayiverir. Sonunda, azıksız âhret yolculuğuna çıkmak zorunda kalır. İşte böyle duruma

düşmekten sakın.

Ey müminlerin emîri! Dünyâdan kendini muhâfaza edebildiğin müddetçe, sevinçli ol. Yoksa,

ne kadar üzülse yeridir. Dünyâ kimi sevindirirse, sonunda mutlaka beğenilmeyen bir şey

vardır. Dünyâda sevinen aldanmıştır. Bugün faydalı görünen dünyâ yarın zarar verir.

Dünyâda, ümit, belâ berâberdir. Dünyâda kalmanın sonu yok olmaya gider.

Onun sevinci

hüzün ile karışıktır. Dünyâda ne geleceği belli olmaz ki, beklenip tedbir

alınır. Dünyâdaki

arzular, yalancıdır. Emelleri boştur. Onun iyiliği kederdir. Eğer iyi düşünürse,

Âdemoğlu,

onda her an tehlike ile karşı karşıyadır. İnsan, rahatlık hâlinde de, musîbet zamânında da,

tehlikeli durumlara düşmemeye gayret göstermelidir. İnsana öleceğini Allahü teâlâ ve

peygamberleri aleyhimüsselâm, bildirmemiş olsa bile, dünyâ onu uykudan mutlaka

uyaracaktır. Bununla beraber, yine Allahü teâlâdan azâb ile korkutan, Cennet ile müjdeleyen

rehberler geldi. Allahü teâlânın indinde dünyânın zerre kadar kıymeti yoktur.

Resûlullah

efendimize dünyâ hazîneleri arz olundu da, O kabûl etmedi. Verilmiş olsaydı bile, Allahü

teâlânın nezdindekinden sivrisinek kanadı kadar bir şey eksilmezdi. Dünyâ, imtihân için sâlih

ve ibâdet edenlerden alındı. Aldatmak için de, Allahü teâlânın düşmanlarına verildi. Dünyâ

verilerek aldatılanlar, dünyâyı elde etmekle, ele geçirmekle, kendilerine ikrâm edildiğini

zannederler. Allahü teâlânın, Mûsâ aleyhisselâma şöyle buyurduğu rivâyet edilir:

"Zenginliğin geldiğini gördüğün zaman, (Bu cezâsı çabuklaştırılmış bir günah) de, fakirliğin

geldiğini görürsen, (Hoş geldin ey sâlihlerin şîârı, alâmeti) de, istersen rahatlık sâhibini öv."

İsâ aleyhisselâm; "Katığım açlık, şîârım korku, bineğim iki ayağım, elbisem

yün, ışığım ay,
yemeğim ve meyvem yerden bitenler. Yanımda hiçbir şey olmadan sabahlar
ve akşamlarım.
Yeryüzünde benden zengin kimse yoktur." buyurmuştur.
Hasan-ı Basrî hazretlerinin Basra Mescidinde verdiği dersler büyük bir talebe
topluluğu
tarafından tâkib edilirdi. İlmi, zühdü, konuşmasındaki fesâhati ile herkes
tarafından sevildi ve
şöhreti her tarafa yayıldı. Hattâ halife ve vâliler onun ilminden istifâde etmek
için, adamlar
veya mektuplar göndererek baş vurdular. Ömer bin Abdülazîz'in halîfeliği
zamânında,
âlimlere ve evliyâyâ büyük bir hürmeti olan Basra vâlisi Adiy bin Ertât,
Hasan-ı Basrî'yi
Basra kâdılığına getirdi. Devlet adamlarıyla olan münâsebeti bu şekilde artmış
oldu.
Adâleti, takvâsı ve hizmetleriyle meşhûr Emevî halîfesi Ömer bin Abdülazîz
rahmetullahi
aleyh, Hasan-ı Basrî'ye mektup yazıp, âdil devlet reisinin nasıl olması
gerektiğini kendisine
yazmasını istemişti. Bu arzu üzerine Hasan-ı Basrî rahmetullahi aleyh şu
mektubu yazdı: "Ey
Müminlerin emîri! Bilmiş ol ki, Allahü teâlâ âdil devlet reisini, zulme,
haksızlıklara mâni
olucu, zayıflara yardımcı, darda kalanlara destek olarak yaratmıştır.
Âdil devlet reisi, kendi malını nasıl korur ve evlâdına nasıl şefkatli davranırsa,
tebaasına da
öyle davranır. O bedendeki kalp gibidir. Uzuvar onun iyi olmasıyla iyi olur.
Bozulmasıyla
da bozular.
Âdil devlet reisi Allahü teâlânın emirlerine uyar. O'na itâat eder. Emrindeki
tebaasını da
Allahü teâlâyâ itâat etmeye sevk eder. Ey müminlerin emîri, saltanatta,
sâhibinin himâyesine
verdiği malı ve âileyi darmadağın eden köle gibi olma! Allahü teâlâ
kötülüklerden
sakınılması için cezâlar emretti. Bunu uygulayacak olan (reis) suç işlerse
yakışık olur mu?
Ey müminlerin emîri! Ölümü, ölüm ânında yakınlarının sana yapacakları
yardımın azlığını ve
ölümünden sonrasını düşün. Ölüme ve ondan sonrasına hazırlık yap. İyi bil ki,
şimdi
bulduğun makamdan başka, senin kabir denen başka bir makamın daha
vardır. Orada uzun
müddet kalacaksın. Dostların seni yalnız bırakacak ve tek başına kalacaksın.
Kişinin
kardeşinden, anasından, babasından, hanımından ve çocuklarından kaçacağı
günde, sana
yardımcı ve dost olacak şeyi hazırla. Kabirdekilerin diriltileceği, gizli şeylerin
ortaya
çıkartılacağı zamanı hatırla. Artık o zaman bütün sırlar açılmış olacaktır. Büyük

küçük ne
varsa hepsi amel defterine yazılmıştır.
Ey müminlerin emîri! Şu anda sen bir mühlet içindesin. Fırsat eldeyken ve
ecel gelip,
çatmadan, fırsat elden gitmeden Allahü teâlânın kulları hakkında adâletle
hüküm ver
câhillerin hükmü ile hüküm verme! Onlar hakkında zâlimlerin tuttuğu yolu
tutma! Böyle
yaparsan hem kendi günâhını, hem de başka günâhları yüklenirsin... Senin
felâketine sebep
olan şeylerden istifâde eden insanlar seni gaflete düşürmesin. Kendileri
dünyâ menfaatlerini
elde etmek için seni âhirette kavuşacağın nîmetlerden uzaklaştırırlar. Bu
günkü gücüne
kuvvetine bakma, âhirette hâlinin ne olacağını düşün ve ona göre iş yap.
Ölüm bir ağ gibi
seni sarmış her an yaklaşmaktadır. Hesap vereceksin.
Ey müminlerin emîri! Sana şefkat edip, elimden gelen nasîhatı yaptım. Bu
mektubumu
dostunu tedâvi eden tabibin ilâcı gibi kabûl et. O, dostunu şifâyâ kavuşturmak
için acı ilâç
içirir.
Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerine olsun ey müminlerin emîri."
Basra'da bulunduğu sırada evlenen Hasan-ı Basrî hazretlerinin Saîd ve
Abdullah isminde iki
oğlu ile bir kızı oldu. Mütevâzî bir evde yaşadığı gibi evinden hiç misâfiri eksik
olmazdı. Tek
başına yemek yediği görülmedi. Onun iki türlü meclisi vardı. Birincisi mütevâzî
ve kerpiçten
yapılmış olan evi, ikincisi ise mescidiydi. Mesciddeki meclisi umûmî olup ona
herkes
gelebiliyor ve orada her ilimden konuşulabiliyordu. Evindeki meclis ise
husûsiydi. Daha
ziyâde ihvân (kardeşler) ismini alanlar oraya gelebiliyordu. Bâzan evinin
misâfirlerle dolup
taştığı da olurdu. Hattâ öyle zamanlar olurdu ki, sabahın erken saatlerinde
gelenler bir türlü
evden ayrılmak istemezlerdi. Bir defâ oğlu onlara; "Şeyhi biraz rahat bırakınız.
Onu çok
yordunuz. Zîrâ daha bir şey yememiş ve içmemiştir." dedi. Hasan-ı Basrî
hazretleri oğlunun
bu müdâhalesini uygun bulmayıp; "Sus. Allah'a yemin ederim ki, onları
görmekten gözüme
daha güzel gelen bir şey yoktur." diyerek oğlunu îkâz etti.
Hasan-ı Basrî hazretlerinin sohbetlerini cinnîler dahi dinlerdi. Talebelerinden
birisi şöyle
anlattı: "Bir gün sabah namazı vaktinden önce Hasan-ı Basrî hazretlerinin
devamlı olarak
namaz kıldıkları mescide vardım. Mescid daha açılmamıştı. Kapının üzerinde
kilit vardı.
Beklemeye başladım. İçerideki büyük bir kalabalıktan yüksek âmin sesleri

geliyordu. Biraz sonra Şeyh hazretleri yalnız olarak dışarı çıktı. Ben büyük bir merakla âmin seslerinin kimin tarafından söylendiğini sordum. Şeyh hazretleri bana; "Yâ Abdullah kimseye söyleme. Her gün cinler gelir, benden duâ etmemi isterler. Ben de duâ ederim, onlar "âmîn" derler." buyurdu.

Bir gün Hasan-ı Basrî hazretlerine birisi gelip; "Filan kimse seni çekiştirdi, gıybet etti." deyince; "Sen o zâtın evine niçin gitmiştin?" diye sordu. O şahıs; "Misâfir olarak dâvet etmişti." dedi. Sonra, ne ikrâm ettiğini sorunca; "Çeşitli yemekler ve meşrubat..." cevabını aldı ve buna karşı; "Bu kadar yemeği içinde sakladın da, bir çift sözü saklayamayıp bana mı getirdin?" dedi.

Daha sonra kendisinin aleyhinde konuşan bu kimseye, bir tabak tâze hurma ile birlikte özür dileyerek, şöyle haber gönderdi: "Duyduğuma göre sevaplarını, benim amel defterime geçirmişsin! İsterdim ki, karşılık vereyim! Kusura bakmayın! Bizim hediyemiz sizinki kadar çok olmadı."

İbn-i Sîrîn ve Şâbî gibi zâtlarla da görüşüp sohbet eden Hasan-ı Basrî hazretleri pekçok talebe yetiştirdi. Onun yetiştirdiği zâtlardan iki yüz otuz altısının isimleri kitaplara geçmiştir.

Bunlardan altmış sekizinin hadîs rivâyetleri **Kütüb-i Sitte** adı verilen meşhûr hadîs-i şerîf kitaplarında yer almaktadır.

Talebelerinin en meşhurları; Hasan-ı Basrî'nin tefsîrlerini nakleden Katâde, hadîsteki rivâyetlerini en iyi bilen Hişâm ibni Hassan, hadîs naklinde "hüccet" derecesine gelen Yûnus bin Ubeyd, "Basra gençlerinin seyyidi" buyurduğu ve hadîste hüccet derecesine yükselen talebesi Eyyûb ibni Ebû Temîme gibi kıymetli âlimlerdir.

Basra'da Hasan-ı Basrî hazretlerinin sohbetlerini dinleyen ve ondan istifâde eden tasavvuf ehli arasında Râbiatü'l-Adviyye, Mâlik bin Dînâr, Habîb-i Acemî gibi zâtlar da vardır.

Eshâb-ı kirâmın, Peygamberimizden (sallallahü aleyhi ve sellem) bildirdiği din bilgilerini ve doğru inanış olan Ehl-i sünnet îtikâdını naklederek insanların hidâyete kavuşmasına hizmet eden Hasan-ı Basrî hazretlerinin konuşması, ilmi, vakarı, sükûneti ve görünüşü Resûlullah efendimize (sallallahü aleyhi ve sellem) çok benzerdi. Tasavvuf hakkında söylediği sözler, diğer evliyâdan işitilmezdi."

Hasan-ı Basrî hazretleri verâ ve tevâzu sâhibiydi. Tevâzu alâmeti olarak sûf (yün) giyerdi.
Buyurdu ki: "Bedir Harbine katılmış yetmiş kadar Sahâbiye yetiştım. Bunların sûftan başka bir şey giydiklerini görmedim. Sûf elbise giyen tevâzu için giyerse, Allahü teâlâ onun basîret nûrunu artırır. Riyâ ve büyüklenmek maksadıyla giyerse, mancınıkla Cehennem'e atar."
Âlimlerin ve ilmin fazîletiyle ilgili olarak da buyurdu ki:
Kıyâmet günü şehîdlerin kanı âlimlerin mürekkebi ile tartılacak, şehîdler diyecekler ki:
"Âlimler zamanlarının ışıık kaynağıdır. Her âlim zamânının lambasıdır. İnsanlar âlimler vâsıtası ile aydınlanırlar."
Hakîkî fakîh, dünyâyâ kıymet vermeyip, âhirete rağbet eden, hatâlarını görebilen, Rabbine ibâdetde devamlı olan, şüphelilerden uzak duran, başkalarının bir şeyine zarar vermekten sakınan âlim kimsedir.
Gönlün ferah olup duânın makbûl olmasını istersen, şu beş şeyi terk etme:
1) Dünyâyâ harîs olmayan, her işi Allah rızâsı için yapan âlimlerle berâber ol.
2) Gece namazı kıl! Kazâyâ kalmış namazlarını, geceleri de kazâ ederek bir an önce öde!
Farz namazı kazâyâ kalan kimsenin, sünnet ve nâfile namazları kabûl olmaz. Yâni sahîh olsa da sevap verilmez. Âlimlerimiz buyuruyor ki, şeytan, müslümanları aldatmak için, farzları ehemmiyetsiz gösterip, sünnet ve nâfileleri yapmaya sevk eder.
3) Tegannî etmeden Kur'ân-ı kerîm oku.
4) Namazlarını tam olarak, vaktin geldiğini bilerek ve evvel vaktinde kıl.
5) Helâl ye. Helâl yiyenin duâsı makbuldür. O halde helâli, haramı öğrenmek lâzımdır.
Hasan-ı Basrî hazretleri güzel ahlâk sâhibi ve cömertti. Maaşını alır almaz fakirlere dağıtırdı.
Cimriliğin kötülüğünden bahsederdi. Cimri kimselerden birisinin vefâtı sırasında yanında bulundu ve ona; "O para ve malları sana teşekkür etmeyeceklere bıraktın, şimdi özrünü kabul etmeyecek olan Allahü teâlâyâ gidiyorsun." buyurdu. İsrâf hakkında da; "Bir kimsenin malını nereden kazandığını öğrenmek istediğiniz zaman, onu nereye harcadığına bakınız. Şüphesiz habîs yâni helâl olmayan kazanç israfta harcanır." buyurdu. Cimri ile müsrif arasında orta yolu seçen bir kimse olan Hasan-ı Basrî hazretlerinin; "Ey Âdemoğlu! Karnının üçte birine kadar ye, üçte birine kadar iç, üçte birini de düşünme ve teneffüs (solunum) için ayır." sözü tıp otoritelerini hayrete düşürecek mâhiyettedir.
Hasan-ı Basrî hazretleri Mekke-i mükerrermede duânın kabûl olduğu yerleri şöyle bildirdi: 1)

Tavafta, 2) Mültezemde (Hacer-i esved ile Kâbe-i muazzamanın kapısı arasındaki kısım), 3) Altın oluğun altında, 4) Kâbe-i muazzamada ve onun içinde, 5) Zemzem kuyusunun yanında otururken ve Zemzem suyu içerken, 6) Safâ ve Merve'de, 7) Safâ ile Merve arasında, 8) Tavâf edip iki rekat tavâf namazı kıldıktan sonra Makâm-ı İbrâhim arkasında, 9) Arefe günü Arafat'ta, 10) Bayram gecesi güneş doğuncaya kadar Müzdelife'de, 11) Mina'da, 12) Şeytan taşlama ânında.

Bir sohbeti esnâsında da buyurdu ki:

"Kalbin bozulması altı şeydendir: 1) Allahü teâlânın rahmetini umarak, tövbeyi terk etmek,

2) İlmi ile amel etmemek, 3) Amelinde ihlâs sâhibi olmamak, 4) Allahü teâlânın ihsân

buyurduğu rızkı yiyip, şükür etmemek, 5) Allahü teâlânın taksimine râzı olmamak, 6) Vefât

edenleri kabrine defnedip, onlardan ibret almamak. Resûl-i ekrem sallallahü aleyhi ve sellem

buyurdu ki: "**Kabir, âhiret konaklarının ilkidir. Ondan kurtulana, ondan sonrası daha**

hafif ve kolay, ondan kurtulamayana, ondan sonrası daha zor ve çetindir."

Vâz ve nasîhatler öyle kamçılardı ki, onlarla kalplere vurulur. Nasıl gözümüzle gördüğümüz

kamçılar bedene vurulduğu zaman tesir ederse, nasîhatler de öyle kalbe tesir eder.

Büyüklerden birisi şöyle buyurdu: "Ancak temiz bir kalpten çıkan nasîhatler tesir eder.

Çünkü kalpten gelerek yapılan nasîhat kalbe gider. Sâdece dille yapılan nasîhatler bir

kulaktan girip diğer kulaktan çıkar, tesirli olmaz. İlmiyle amel etmeyen âlim mum gibidir.

İnsanları aydınlatır fakat kendisini yakıp bitirir."

Hasan-ı Basrî hazretleri değişik zamanlardaki vâz ve nasîhatlerinde buyurdu ki:

"Bid'at sâhibi ile oturup kalkmayınız. Çünkü o, kalbi hasta eder."

"Allahü teâlâ hakkı için söylüyorum. Hiçbir kimse altın ve gümüşü ile Allahü teâlâ katında

azîz olmadı. Altını ve gümüşü olmayan hiç bir kimse de Allahü teâlâ katında bu sebeple zelîl

olmadı."

"Eğer insan günâhını küçük görürse, ona ehemmiyet vermez. O zaman o günâh büyük günâh

hâlini alır. Eğer insan günâhını büyük görür, onun için istiğfâr eder, onu gizler ve tövbe

ederse o günâh küçücük kalır."

"Müminin ahlâkı, zenginlikte iktisâd, genişlikte şükür, belâ ve musîbet zamânında

sabırdır."

Hasan-ı Basrî hazretleri tövbenin şartlarına uygun olarak hem dil, hem de hâl ile yâni günahları, haramı terk etmekle ve hak sâhipleriyle helâllaşmakla yapılması lâzım olduğunu belirtmiştir. Şartlarına uygun olmayan tövbenin tam tövbe olmadığını belirtmek için; "Bizim tövbemiz de tövbeye muhtaçtır." demektedir. Bir kimse gelerek; "Şimdi münâfık var mı?" diye sordu. "Eğer şimdiki münâfıklar, öldürülüp, cesetleri sokaklara atılsa, hiçbir yere çıkamazdınız." buyurdu. Bir defâsında da; "Allahü teâlâyâ ve kullarına karşı edepli olmayan kimsenin ilmüne îtibâr edilmez. Belâ ve musîbetlere, insanlardan gelen sıkıntılara günahlardan sakınıp, farzları yerine getirmeyenin dindarlığı müteber değildir. Haramlardan ve şüphelilerden sakınmanın Allahü teâlâ katında bir mertebesi ve yakınlığı yoktur." buyurdu. Hasan-ı Basrî hazretlerinin Şem'ûn adlı mecûsî bir komşusu vardı. Onun müslüman olması için Allahü teâlâyâ geceleri niyâz ederek ağlayıp yalvarırdı. Komşusu bir hastalığa tutuldu. Tutulduğu hastalıktan kurtulamayan mecûsî son derece halsiz düştü. Hasan-ı Basrî onu ateşten korumak için yanına gitti. Sonra ona Kelime-i tevhîdi telkîn etti. Allahü teâlânın sıfatlarını açıkladı ve buyurdu ki: "Ey Şem'ûn! Şu kadar müddetten beri ömür sürüp, rızkın için çalışıp didindin. Ama bu gayretlerin boşa çıkacaktır. Zîrâ sen uzun yıllar ateşe taptın, gece ve gündüz yaratıcı sanarak ona secde eyledin ve küfründe ısrâr ettin. Bu sebeple yerin ateş olacaktır. Ancak şimdiden sonra tövbe ederek "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah" deyip, O'nu zikredip verdiği nîmetlere şükredici olmalısın ki, Hakk'ın dergâhına vardığında kendine Cennet'i mekân bulasın." buyurdu. Mecûsî bâzı bahâneler ileri sürerek îmân etmek istemedi. Hasan-ı Basrî hazretleri buyurdu ki: "Senin dediğin hususlar teferruattır. Asıl olan îmândır. Îmânla şereflenenler Cehennem ateşine girseler bile elîm azâba uğramazlar. Hattâ Cehennem ateşi bile îmânı kuvvetli bu kişilere pek tesir etmez. Cehennem müminlere hitâb ederek; "Günâha müptelâ olanlara günâhları kadar azâb olursa da sonra çok sevaplara kavuşurlar. Ama kâfirler ebedî, sonsuz azâb içinde nice bin türlü eziyete düşer olacaklardır. Hak teâlâ müminleri dünyâda da kerâmet ehli kılıp, hakîkati göstermek için peygamberlerin vârisleri olarak onları kuvvetlendirmiştir. Eğer diğer ateşe tapanlar gibi acıklı bir azâba uğramak

istemiyorsan, gel
ikimiz elbiselerimizi çıkarıp yanan fırına girelim. Bakalım hangimizin bedenini
ateşin
alevleri yakmayacak." buyurdu.
Hasan-ı Basrî orada yanan bir ateşin içine kollarını sıvayıp soktu ve; "Ey
Şem'ûn! Ateş dünyâ
ve âhiret mahlûkudur ve Hakk'ın emriyle yakar. Allah'ın emriyle ateşin mizâcı
su gibi, suyun
mizâcı ateş gibi olur." buyurarak kor hâlindeki ateşten kollarını çekti. Fakat
ellerinde en ufak
bir yanma alâmeti görülmedi. Bu hal karşısında gönlü yumuşayan mecûsî,
İslâma meyletti
ve; "Ey Hasan! Bütün sözlerin ve davranışların güzel. Fakat bu kadar telef
edilmiş ömürden
ve işlediğim kötülüklerden sonra affa ve merhâmete lâıyk olur muyum? O
Kelîme-i tevhîdi
söylemekle Cennet'e girip hûrilere ve gılmâna nâil olabilir miyim?" dedi.
Hasan-ı Basrî
hazretleri; "Evet." buyurdu. Mecûsî; "Ey Hasan! Eğer bana bir ahitnâme yazıp
bana kefil
olursan, îmâna gelirim. Yoksa korkarım." dedi. Hasan-ı Basrî gereken
teminâtı vererek onun
Kelîme-i tevhîd ile îmân etmesine vesîle oldu. Şem'ûn Hakk'ın affına kavuştu.
Sonra da vefât
etti. İsteği üzerine ahidnâme ile birlikte mezârına koyup defnettiler.
Hasan-ı Basrî hazretleri evine döndüğünde kendi kendine yaptığına pişman
oldu ve; "Ey
Şeyh Hasan! Sen gayba hükmederek, küstahlıkta bulundun, acâip sözler
söyledin." dedi. Bu
düşünceyle uykuya vardığında, rüyâsında Şem'ûn'un yeni müslüman olmuş,
nûrlar ve ışıklara
boyanmış başına kıymetli Cennet taşlarıyla süslenmiş bir tâc, beline altın bir
kemer kuşanmış
bir halde Cennet'e doğru gittiğini gördü. Şem'ûn Hasan-ı Basrî'ye yönelerek;
"Allahü teâlâ bir
zengin pâdişâhmış. Kullarına lütfu büyük ve merhâmetinden bir damla
içmekle benim gibi
binlerce âsîler rahmetine gark olurmuş. Allah'ın yardımıyla bu âsînin günahları
ve hatâları
iyiliğe çevrilip Cennet-i âlâ bize nasip kılınmıştır." dedi ve; "Senin yazdığın o
kâğıda ihtiyaç
kalmadı. İşte kâğıdın." deyip Hasan-ı Basrî'nin eline verdi. Sabahleyin
uykudan uyanan
Hasan-ı Basrî hazretleri o kâğıdı elinde buldu.
Ömrünün son yılları hastalık ile geçti. Ölüm döşeğindeyken devamlı; "**Biz
Allah'ın kuluyuz
ve (öldükten sonra) yine O'na döneceğiz, derler.**" meâlindeki âyet-i kerîmeyi
okumuştur.
Vefât etmeden önce şöyle buyurmuştur: "İnsanoğlu sıhhatli günlerinde ve
hasta olduğu
günlerde faydalı şeyler yapmış olsa (ömrünü iyi değerlendirse) ne iyi olur."

bundan sonra da
vasiyetini şöyle yazdırmıştır: "Hasan ibni Ebi'l-Hasan şehâdet eder ki: Allahü
teâlâdan başka
ilâh yoktur. Muhammed sallallahü aleyhi ve sellem O'nun Resûlüdür."
dedikten sonra Muâz
bin Cebel'den (radiyallahü anh) şu hadîs-i şerifi rivâyet etti: **"Bir kimse ölüm
ânında sıdk
ile kelime-i şehâdet getirerek ölürse Cennet'e girer."**
Evinde, yapraklı hurma dallarından dokunmuş bir divandan başka bir şey
bulunmayan
Hasan-ı Basrî hazretleri ölüm hastalığı sırasında şu duâyı okudu: "Allah'ım!
Ben bineğimin
eğeri bağladım, yaygısı toprak olan kabir yerine seferimin hazırlığını yaptım.
Benden sonra
bana nisbet edilenlerle beni muâheze etme (sorguya çekme). Allah'ım!
Resûlünden bana
ulaşanı tebliğ ettim. Peygamberinin hadîsinin tasdik ettiği ile Kitâbın olan
Kur'ân-ı kerîmi
tefsîr ettim. Şu kadar var ki, ömrümün hesâbından korkuyorum. Ömrümün
hesâbından
korkuyorum."
Vefât etmeden az önce, bir müddet kendinden geçti ve tekrar ayıldı. Sonra
da; "Beni
Cennetlerden, pınarlardan ve güzel konaklardan uyandırdınız." buyurdu.
Normal fasîh ve beliğ konuşma melekesini kaybetti. 728 (H. 110) senesi
Receb ayının
evvelinde bir Cumâ gecesi Kelime-i şehâdet getirerek vefât etti. Rûhunu
teslim ettiği anda
seksen sekiz yaşındaydı. Cenâzesini talebelerinden Eyyûb ile Humeydüt-
Tavîl yıkadılar.
Cumâ namazından sonra cenâze namazı kılındı. Bütün Basra halkı onun
cenâzesinde
bulundu. Onun cenâzesinde meşgûl olmaları sebebiyle o gün ikindi namazı
câmide cemâatle
kılınamadı. Sâlihiyye denilen yerde defnedildi. Kabri hâlen sevenleri
tarafından ziyâret
edilmektedir.
Pekçok âlim ve velî yetiştirmiş olan Hasan-ı Basrî hazretlerinin tasavvuftaki
yolunu dört
halîfesi devâm ettirdi. Bu halîfeleri, Mâlik bin Dînâr, Utbe-i Gulâm, Ebû Hâşim-
i Mekkî ve
yerine vekil bırakmış olduğu Habîb-i Acemî'dir. Hasan-ı Basrî'nin hazret-i
Ali'den aldığı
tasavvuftaki yoluna daha sonra Edhemiyye ve Çeştiyye adları verilmiştir.
Îmânla ilgili meselelerde çeşitli bozuk ve sapık fırkaların ortaya çıkmaya
başladığı bir
devirde yaşayan ve birçok kıymetli eserler yazan Hasan-ı Basrî hazretleri,
Peygamber
efendimizin ve O'nun Eshâb-ı kirâmının yolu olan Ehl-i sünnet yolunun
savunuculuğunu
yaptı. İlmiyle ve güzel ahlâkıyla insanların bu dünyâda ve âhirette saâdete,

mutluluğa

kavuşabilmeleri için gayret etti.

Eserleri: 1) Tefsîr-ul-Haseni'l-Basrî: Bu kitabı bir bütün olarak zamânımıza kadar

ulaşmamıştır. Ancak kaynak tefsir kitaplarında dağınık rivâyetler hâlinde bulunmaktadır. **2)**

Kitâbü'l-Hasen ibni Ebi'l-Hasen fil Aded: Kur'ân-ı kerîmin âyetlerinin adedi ile ilgilidir. **3)**

Risâle fî Fadlı Harami Mekketi'l-Mükerreme: Mekke'nin fazîletine dâirdir. **4)**

Risâle

Abdi'l-Melik ibni Mervan ilâ Hasen-il Basrî ve Cevâbihi Aleyha: Halîfe Abdülmelik'e

yazılmış bir risâledir. **5) Risâle Erbea ve Hamsin Farîda:** Elli dört farzı anlatan bir kitaptır.

6) İmânda aranılacak elli fazîlet hakkında bir risâlesi, 7) El-İstigfârâtu'l Munkize

Mine'n-Nâr (Bu kitabın bir adı da **Errâd-ı Hıfzıyye**'dir.) İstigfâr, yâni tövbe hakkındadır.